

مروری بر ادبیات علمی اقتصاد مقاومتی

تعریف و تبیین ادبیات علمی نزدیک به اقتصاد مقاومتی

به طور کلی اقتصادیک کشور یک سیستم -مجموعه- است که از عوامل مختلف داخلی یا خارجی اثر می پذیرد. مثلاً افزایش سن نیروی کار در یک کشور یک عامل داخلی است که می تواند موجب کاهش عرضه نیروی کار و بهره وری و کاهش تولید در کشور شود اما قیضه بازارهای بین المللی توسط کشور چین یک عامل خارجی است که بازار محصولات صادراتی کشورهای دیگر را محدود می کند.

همچنین، بحران مالی در آمریکا که بازارهای مالی کشورهای دارای رابطه با این کشور را با مشکل مواجه می کند، جنگ در لیبی یا عراق که باعث کاهش عرضه نفت می شود و کاهش رشد اقتصادی چین که موجب کاهش تقاضا و کاهش قیمت نفت می شود و از همه مهم تر تنش های سیاسی بین کشورهای که موجب تحریم برخی از بخش های اقتصادیک کشور توسط کشور دیگر و هم پیمانانش می شود، همه نمونه هایی از عوامل خارجی است که اقتصادهای ملی را تحت تاثیر قرار می دهد. در این شرایط مقاوم شدن اقتصاد در برابر عوامل مورد اشاره به صورت های مختلف ممکن است:

* اول آن که اقتصاد بعد از مواجهه با هر گونه شوک یا تهدید خارجی و خروج از حالت تعادل، بتواند بدون بحران جدی دوباره به حالت اولیه خود بازگردد و مسیر معمولی خود را بپیماید.

* حالت دیگر آن است که اقتصاد به شوک های خارجی مقاوم بوده و ضربه وارده را به خوبی دفع کند بدون اینکه از مسیر تعادلی و طبیعی خود خارج شود.

* حالت دیگر که معادل با انزوای اقتصادی می شود آن است که کشور خود را از معرض آسیب های خارجی و شوک های درونی رانیز با سیاست گذاری کنترل کند.

البته مقاوم شدن اقتصاد در مورد تمام عوامل داخلی و خارجی قابل طرح است ولی از آنجا که رصد و پیش بینی وقوع عوامل خارجی سخت تر و لذا تاثیر آنها عمیق تر می تواند باشد بیشتر بر این عوامل تاکید می شود. در ادبیات علمی عبارتی مثل آسیب پذیری (vulnerability)، ثبات (stability) یا تاب آوری (resilience) وجود دارد که از نظر مفهومی به اقتصاد مقاومتی قرابت دارد.

تاب آوری: اگر اقتصادیک کشور را یک سیستم در نظر بگیریم می توان تاب آوری را قابلیت حفظ کار کرد های سیستم در زمان بحران یا اختلال در نظر گرفت. بر اساس تعریف بریگو گلیو تاب آوری اقتصادی وابسته به اقدامات سیاستگذاران اقتصادی در دولت و همچنین واحدهای بخش خصوصی است که موجب می شود اقتصاد بهتر در برابر اثرات شوک های منفی مقاومت و همچنین در بهره گیری از شوک های مثبت موفق تر عمل کند. **تعریف بانک جهانی:** بانک جهانی در گزارش سال ۲۰۱۴ خود در مورد تاب آوری اقتصادی ضمن اشاره به اهمیت تاب آوری بر رفاه مردم به دو جزء مهم تاب آوری اشاره می کند: ۱- تاب آوری آنی (instantaneous resilience) که به توانایی اقتصاد در کاستن از میزان رکود فوری ناشی از بحران و از دست رفتن

نوسانات و شوک های خارجی مورد توجه ویژه تر قرار گرفت.

ظهور ادبیات نیاز به مقاوم بودن

به دنبال این اتفاقات، نیاز به مقاوم بودن اقتصاد بیشتر مورد توجه اصحاب دانشگاه قرار گرفت. دانشگاهیان بیشتر با مفهوم تاب آوری (resilience) به این موضوع اشاره می کنند. مفهوم تاب آوری که در منابع علمی در حوزه های گوناگونی چون روانشناسی در مورد توانایی افراد در مواجهه با مشکلات و سختی ها، در سطح شاغلان در حرفه های مختلف برای فائق آمدن بر مشکلات موجود در کارشان، در حوزه شرکت ها و بنگاه های اقتصادی برای توانایی مقابله با نوسانات تحمیلی از بازار و... مطرح شده بود در سطح اقتصاد ملی نیز مطرح شد و مقالات مختلفی جهت سنجش میزان تاب آوری و آسیب پذیری اقتصادها به رشته تحریر درآمد.

هامل و والیکانگاس؛ لزوم تاب آوری بنگاه ها: به عنوان مثال هامل و والیکانگاس (۲۰۰۳) در مقاله ای با عنوان نیاز به مقاوم بودن به تشریح علل توجه بنگاه ها به تاب آوری در دنیای کنونی می پردازند. آنها تاکید می کنند که حتی در شرایط بازار رقابتی که بنگاه های ضعیف تر به "مرور" حذف می شوند یا خود را قوی تر می کنند، به دلیل امکان بروز شوک هایی از طرف نهادهای مختلف مستقل، امکان وارد آمدن آسیب جدی و یک باره به بنگاه ها وجود دارد. یک دلیل دخالت نهادهای دولتی، برخی موسسات خصوصی و همچنین موسسات غیر انتفاعی است که ممکن است شوک های غیر قابل تحمیلی بر بنگاه وارد کنند. علت دیگر آن است که ساز و کار بازار، فرآیندی غیر شفاف برای انتقال منابع از بنگاه های ضعیف و درست مدیریت نشده به بنگاه های قوی است لذا ممکن است بر ضعف بنگاه های ضعیف بدون جریان منابع از طرف آن افزوده شود و به یکباره تاب آوری خود را از دست بدهد. هامل در تایید نظر خود به ور شکستگی های بزرگ در اقتصاد آمریکا اشاره می کند؛ بنگاه های بزرگ تر زودتر از پا در می آیند، ۲۰ ور شکستگی بزرگ آمریکا در ۲ دهه اخیر بوده است، جهان سریع تر از قبل روبه نایب سامانی و تشویش می رود.

مجمع جهانی اقتصاد ۲۰۱۳ و ایده پویایی تاب آور: مجمع جهانی اقتصاد یک موسسه خصوصی است که مهم ترین فعالیت آن برگزاری اجلاس سالانه ای است که در ابتدای هر سال میلادی، با حضور اقتصاددانان، مدیران شرکت های بزرگ، سیاستمداران و وزرای کشورهای مختلف جهان، به بررسی مهم ترین مشکلات و مسائل گذشته و پیش روی جهان در حوزه های اقتصادی و اجتماعی و سیاسی می پردازد. در سال ۲۰۱۳ که به مرور اقتصاد جهان از رکود بزرگ ناشی از بحران مالی ۲۰۰۷ خارج شده بود، «پویایی تاب آور» موضوع محوری مجمع بود. چرا که با وجود مشکلات جهانی در سال های گذشته، برخی کشورها بدون اثرپذیری از این بحران و به صورت پویا به رشد اقتصادی خود ادامه دادند. در چارچوب تعریف پویایی تاب آور، مقابله همزمان با مشکلات فوری و چالش های بلندمدت، مرور تجربه ها و جنبه های مختلف تاب آوری و اهمیت چالاکی راهبردی، توانایی مدیریت خطرپذیری و سازگاری با تغییرپذیری پویا و دائمی، در حالی اهمیت می یابد که پیش بینی می شود مخاطرات و بحران های گوناگونی بنیان های جوامع را دستخوش تغییرات مخرب کند.

شود. سایر کشورها نیز شرایط مشابهی داشتند. لذا به سرعت میزان صادرات این کشورها کاهش یافت چنانچه در زمان بحران این کشورها با کسری مواجه بودند. لذا وابستگی بیش از حد به صادرات آسیب خود را نشان داد. بحران از زمانی علنی شد که دولت تایلند پول ملی خود را در برابر دلار شناور کرد. در پی این تصمیم ارزش پول ملی تايلند ۵۰ درصد افت کرد و موج به سرعت به سایر کشورهای منطقه نیز سرایت کرد؛ ارزش روپیه اندونزی ۷۵ درصد و رینگیت مالزی و پزو فیلیپین ۴۰ درصد سقوط کرد. سقوط ارزش پول ملی برای کشورهای که سرمایه گذاری خارجی و وام های بین المللی زیادی دارند - که قاعدتاً بر مبنای دلار پرداخت می شود - یک نتیجه مهلک دارد. سرمایه هایی که در دوران رونق به این کشورها سرازیر شده بود و همچنین سود آن سرمایه گذاری ها، اکنون بر اساس پول داخلی چند برابر شده بود. سرمایه گذاران خارجی هم که میزبانان را بحران زده می بینند به سرعت سرمایه خود را از این کشورها خارج می کنند چنانچه در کشورهای ASEAN که در سال ۱۹۹۶، ۹۳ میلیارد دلار ورودی سرمایه داشتند سال ۱۹۹۷ با ۱۲ میلیارد دلار خروجی سرمایه مواجه شدند؛ یعنی خروج ۱۰۵ میلیارد دلار سرمایه در یک سال. لذا مشکل دوم یعنی وابستگی نامعقول به سرمایه گذاری خارجی نیز ضربه خود را به اقتصاد این کشورها وارد کرد.

بحران مالی سال ۲۰۰۷

در بحران مالی سال ۲۰۰۷ آمریکا که به تمام جهان رسوخ کرد و باعث رکود در بسیاری از کشورهای جهان شد اهمیت توجه به تاب آوری دوچندان شد. در پی برخی تغییرات برای حمایت از بخش مسکن در کشور آمریکا، موسسات مالی تسهیلات زیادی به متقاضیان مسکن ارائه کردند و خود مسکن خریداری شده توسط متقاضی به عنوان وثیقه تا بازپرداخت اقساط در مالکیت بانک قرار گرفت.

در این شرایط یک شوک خارجی به بازار مسکن آمریکا وارد شد و قیمت مسکن کاهش یافت. کاهش قیمت تاجایی پیش رفت که ارزش مسکن در اختیار متقاضیان از وام دریافتی آنها کمتر شد و آنها ترجیح دادند به جای بازپرداخت اقساط وام خود، خانه را که به عنوان وثیقه در اختیار بانک قرار داشت به بانک واگذار کنند، در این شرایط بانک ها که حجم بالایی خانه را تملک کرده و مجبور بودند آنها را اجاره دهند به افزایش عرضه و کاهش قیمت مضاعف مسکن کمک کردند. لذا ادارایی بانک ها مدام کاهش یافت. از سوی دیگر بانک ها معمولاً بر اساس طلب خود - بدهی هایی که وام گیرندگان در آینده با بانک تسویه خواهند کرد - اوراق مشارکت چاپ کرده و می فروشند.

با توجه به اعتبار بانک ها و موسسات آمریکایی و به خصوص موسسات اعتبارسنجی که ارزش اوراق بانک ها را اعلام می کنند معمولاً اوراق مشارکت موسسات آمریکایی خریداران زیادی در سراسر جهان دارد.

در این شرایط با کاهش شدید ارزش دارایی ها، بانک هایی که خانه های تملیک شده توسط آنها روی دستشان مانده بود، رو به ور شکستگی رفتند و اوراق مشارکت منتشر شده در تمام جهان ارزش خود را از دست داد. در پی این حادثه، موسسات اعتبارسنجی که اعتبار اوراق بانک ها را مطابق شرایط معمولی بالا برآورد کرده بودند زیر سوال رفتند و همچنین بیمه هایی که بانک ها را بیمه کرده بودند نیز نمی توانستند زیان قابل توجه بانک ها را جبران کنند لذا آنها نیز با خطر ور شکستگی مواجه شدند.

در پی این اتفاقات خریداران اوراق مشارکت بانک های آمریکایی در سراسر جهان از دبی و عربستان تا اروپا با مشکلات مالی مواجه شدند و اقتصاد بسیاری از کشورها، حتی برای چند سال، وارد رکود شد.

درس مهم بحران ۱۹۹۷ و ۲۰۰۷ برای اقتصاد جهان اثبات تاثیرات قابل توجهی است که ممکن است نوسانات در یک کشور خارجی بر اقتصادهای ملی داشته باشد. چنانچه بحران مسکن در آمریکا تا توسعه صادرات چین اقتصاد بسیاری از کشورها را لرزاند. لذا موضوع تاب آوری اقتصادهای ملی در برابر این

نرخ رشد اقتصادی چند کشور شرق آسیا و رکود عمیق کشورهای شرق آسیا در سال های ۱۹۹۷ و ۲۰۰۹

